

LA NOVEL·LA REALISTA

Al llarg de la primera meitat del segle XIX arreu d'Europa es va produir un fet històric i social molt important: l'aristocràcia va anar quedant rellegada a un segon terme davant de l'ascens social i econòmic de la burgesia mercantil i financera. Va començar a fer-se evident que la classe burgesa era la principal "consumidora" de literatura i els escriptors de l'època van començar a escriure per a aquesta classe social, que necessitava veure reflectida en la literatura la realitat del moment. La novel·la es converteix en el gènere literari per excel·lència, ja que podia reflectir la realitat amb més exactitud.

La novel·la realista pretén, doncs:

- Retratar la realitat de l'època, ja que es considera que és l'única que el novel·lista coneix de manera directa i que pot representar amb exactitud.
- Mostra els canvis històrics i socials del moment (per exemple, ascensió i hegemonia de la burgesia, aparició del proletariat.
- El novel·lista ha de ser completament objectiu davant de la realitat, com si fos un fotògraf. Per tant, el novel·lista ha de fugir de l'idealisme, el sentimentalisme i l'emoció que caracteritzava el Romanticisme.

NOVEL·LISTES REALISTES EUROPEUS

- **Honoré de Balzac:** *La comèdia humana, Eugènie Grandet.*
- **Stendhal:** *El roig i el negre*
- **Gustave Flaubert:** *Madame Bovary, L'educació sentimental*
- **Charles Dickens:** *Oliver Twist, David Copperfield, Temps difícils.*
- **Fiodor Dostoievski:** *Crim i càstig*
- **Leon Tolstoi:** *Anna Karenina*

Pel que fa al Realisme espanyol, podem destacar Benito Pérez Galdós (*Fortunata y Jacinta*) y Juan Valera (*Pepita Jiménez*)

EL REALISME A CATALUNYA

El model de novel·la realista arriba tard a Catalunya, ja que també seran fenòmens tardans l'arribada de la Revolució Industrial i l'ascensió i hegemonia de la burgesia en relació a d'altres països europeus. La visió realista de la literatura, basada en la raó i en l'objectivitat arriben a Catalunya gràcies al grup format pels crítics **Josep Yxart** i **Joan Sardà**, i el novel·lista **Narcís Oller**. Aquest grup parteix de l'única tradició novel·lística vàlida existent: el **costumisme**.

El costumisme

El costumisme ha estat considerat l'origen de la novel·la realista a Catalunya. El gust per l'edat mitjana, pels escenaris llunyans i exòtics que havia defensat el Romanticisme comença a perdre vigència i a donar pas a un tipus de literatura que

descobreix que la realitat ha de ser la seva matèria literària. Neix així el "costumisme", que intenta reproduir fidelment uns ambients, uns hàbits, uns costums, una manera de viure, uns personatges que l'avenç provocat per la industrialització estaven fent desaparèixer. Entre el Realisme i el costumisme hi ha una diferència fonamental: mentre que el Realisme intenta fer una descripció global de la realitat observada, objectiva, "fotogràfica", el costumisme descriu una realitat quotidiana tipificada, sempre vista amb nostàlgia. Els personatges de la literatura costumista són plans, no evolucionen al llarg de la narració, són arquetípics i sovint caricaturescos (l'amo, la mestressa, el criat, el pastor, la donzella, la pubilla, el botiguer, etc.) A més, en el costumisme trobem sempre una finalitat moralitzadora, que l'autor amaga més o menys subtilment sota la ironia. L'argument és molt esquemàtic.

Els ambients socials descrits poden ser rurals o urbans. En aquest darrer cas, retraten la vida de la menestralia comerciant barcelonina, sobretot la del barri de la Ribera.

També pel que fa a la llengua hi ha un desig de reproduir l'ús que se'n feia col·loquialment. Els autors costumistes seran partidaris de la tendència anomenada "el català que ara es parla", que menysprea la llengua arcaica, retòrica i ampulosa dels romàntics.

ELS AUTORS "REALISTES" CATALANS

A part de Narcís Oller, hi va haver altres autors catalans que van intentar fer el pas des del costumisme a la novel·la realista, encara que tots ells queden lluny dels autors realistes europeus (Dickens o Stendhal, per exemple), per una sèrie de raons:

- A Catalunya, després de segles d'escassa producció literària en català i de nul conreu de la novel·la, no hi ha una base literària prou forta perquè aquesta nova orientació de la novel·la s'apropi als models europeus. Per tant, el model realista s'assumeix, en general, tard i malament.
- La majoria d'autors "realistes" no són professionals de l'escriptura, per la qual cosa, per a molts d'ells, escriure és només una activitat de lleure.
- L'única tradició literària vàlida amb què compten és el costumisme, per tant, molts cops, l'anàlisi psicològica dels personatges és pobre i no poden evitar introduir sentimentalisme i moralisme a les seves obres, la qual cosa els allunya de l'objectivitat del realisme europeu.

A banda de Narcís Oller, els autors catalans que es considera que fan una literatura més o menys propera als models realistes són, entre altres: **Josep Pin i Soler, Marià Vayreda, Carles Bosch de la Trinxeria i Dolors Monserdà.**

LA NOVEL·LA NATURALISTA

L'any 1880, en la plenitud del realisme literari, l'escriptor francès Émile Zola, va publicar *Le roman expérimental* (*La novel·la experimental*), en la qual, partint de les

idees realistes, **aplica el mètode científic a la literatura**. Zola considera que l'art, per tant, també la literatura, és una ciència i per tant, **l'escriptor ha d'observar la realitat amb ulls de científic** i aplicar els mètodes d'anàlisi científica a aquesta realitat. El resultat serà la novel·la. Segons els naturalistes:

- L'home està sotmès a les lleis de l'**herència** i del **medi (determinisme)**, és a dir, que els seus sentiments i actuacions estan determinats genèticament i per l'ambient en què viu, per la qual cosa té poques o nul·les possibilitats de canviar la seva vida.
- El novel·lista, com el científic, ha d'**experimentar** amb els personatges i sovint els mostra en situacions extremes i límit, per **observar** les seves reaccions.
- El treball de l'escriptor s'ha de basar estrictament en l'**observació** i s'ha de mostrar distant i impassible davant dels fets, que sovint descriu d'una manera analítica i molt crua.

Per tant, les novel·les realistes s'han de basar estrictament en l'**observació** i en l'**experimentació**. Això farà que en aquestes novel·les es descriguin ambients marginals, personatges conflictius, sempre amb una visió distant i molt crua. D'entre les novel·les de Zola podem destacar *La taverna*, en què es descriu el món marginal d'uns personatges alcohòlics que, tot i els seus esforços, no poden escapar al seu destí (**determinisme**); *Thérèse Raquin* (en què s'explica com una parella planeja i comet l'assassinat del marit de la dona); *Nana* (la història de la vida de luxe que duu una prostituta de París).

EL NATURALISME A CATALUNYA

El Naturalisme també és introduït a Catalunya per Josep Yxart i Joan Sardà, portats pel desig d'europèitzar i modernitzar la literatura catalana. Ara bé, el Naturalisme català rebutjarà la ideologia del moviment:

- s'accepten, encara que amb recel, les lleis de l'herència i del medi, però mai es va acceptar la visió **determinista del món**, ja que es creu que la voluntat de l'home pot contrarestar els factors que el condicionen.
- Mai es va acceptar del tot la identificació **literatura=ciència** que defensava Zola, ni l'aplicació del mètode experimental.

Per tant, el Naturalisme català (i hispànic) no va gaire més enllà del Realisme anterior. Per exemple, s'ha considerat com a naturalista Leopoldo Alas "Clarín" per la seva novel·la *La Regenta*, encara que en aquesta obra introdueix l'element estètic del Naturalisme, però no la seva ideologia.

NARCÍS OLLER

Nascut a Valls l'any 1846, Oller era cosí de Josep Yxart, la qual cosa li va permetre estar en contacte amb els corrents literaris europeus del moment. Així, doncs, El Realisme i el Naturalisme van arribar a Oller filtrats per les idees d'Yxart i de Sardà. Sobretot en el cas del Naturalisme, Oller tampoc no va acceptar mai l'aplicació del mètode científic en la literatura i, per tant, la impassibilitat que es demanava que tingués el novel·lista. Per a Oller, la novel·la no era observació i experimentació, sinó **observació, sentiment i imaginació**, el novel·lista no es pot distanciar absolutament dels seus personatges ni dels fets que narra. El mateix Zola, quan escriu el pròleg a la traducció francesa de *La papallona* (1882), la primera novel·la d'Oller, li critica que s'emocioni davant dels seus personatges, perquè diu que això no té res de naturalista. Malgrat tot, Oller s'ha considerat el primer autor català que introdueix en les seves obres els corrents literaris europeus de la seva època i *La papallona* es considera la primera novel·la catalana moderna després del *Tirant Lo Blanc*.

Les primeres novel·les d'Oller

La papallona (1882) és una novel·la curta en què Oller explica les relacions entre una noia innocent i senzilla, la Toneta, i un estudiant també innocent, però seductor. L'estudiant desapareix quan la noia queda embarassada. Neix la criatura, però la mare, per por de perdre-la i pel dolor per l'absència del seu estimat, emmalalteix i mor. Al final de la novel·la, Oller trenca el model realista amb què ha escrit l'obra i fa aparèixer gairebé miraculosament el pare de la criatura abans que morís la noia i fent que es casin "in articulo mortis", per la qual cosa, la història té un final feliç més propi d'una novel·la romàntica. Aquest final s'ha considerat una "relliscada" en els plantejaments realistes de l'obra. Malgrat això, les descripcions que Oller fa de la Barcelona de l'època són absolutament realistes i quotidianes. Per això s'ha considerat que *La papallona* està encara entre el Romanticisme i el Realisme.

L'any 1884 Oller s'havia informat i documentat sobre les idees que defensava Zola i probablement per això va canviar de perspectiva i d'orientació literària i va publicar *L'escanyapobres, estudi d'una passió*. En aquesta novel·la han desaparegut per complet les restes de Romanticisme que encara es podien trobar a *La papallona*. A *L'escanyapobres* Oller presenta un quadre absolutament negatiu dels éssers humans. Els protagonistes són éssers que només es mouen per una passió, els diners, i no hi ha personatges "bons" que facin que el lector (i el mateix autor) s'emocionin.

"Escanyapobres" és un malnom que els habitants d'un poblet petit que comença a notar els canvis de la revolució industrial amb l'arribada del ferrocarril, han posat a l'Oleguer, un home molt avar. Aquest es casa amb la Tuies, la vídua de l'únic amic que ha tingut, perquè els lliga la seva passió pels diners. Aquesta dèria per estalviar i per acumular diners, que arriba a ser malaltissa, serà el motiu del segrest i posterior mort de l'Oleguer. Aquesta novel·la és indubtablement realista i fins i tot hi podem trobar trets naturalistes, encara que en algun moment no hi deixa d'haver un cert moralisme, com una mena de càstig per al dolent, ara bé, és un moralisme sense cap

sentimentalisme. Ni l'autor ni els lectors s'entendreixen quan l'Oleguer apareix mort, com si aquest fos el seu únic final possible.

Després d'aquesta novel·la, que es considera la més moderna del conjunt d'obres d'Oller, aquest fa un pas enrere i publica *Vilaniu* (1885), una història d'amor que acaba en tragèdia, i en la qual Oller torna a fer servir un model més proper al Romanticisme.

Entre 1809-1892, Oller publica *La febre d'or*, que li permet recuperar el seu lloc dins de la literatura catalana. El tema de fons de la novel·la és l'ascensió social de la classe menestral catalana a burgesia mitjançant el joc de la borsa durant el període que es coneix amb el nom de "febre d'or". La novel·la explica la història de Gil Foix i de la seva família, que passen del no-res a la riquesa gràcies als guanys que aquest aconsegueix a la borsa, i després, la seva tornada a la pobresa, per les pèrdues que pateix. La primera part de l'obra (*La pujada*) narra l'escalada econòmica, social i política del protagonista Gil Foix fins a la direcció d'un ambiciós projecte ferroviari, entre l'adulació interessada d'uns, la desconfiança pròpia dels menestrals de la seva família i l'atordiment eufòric d'ell mateix, que amaga la contradicció entre l'amoralitat dels negocis i la moral tradicional de la família. La segona part (*L'estimbada*) analitza l'esperada fallida del protagonista i les seves causes i conseqüències morals. D'aquesta "estimabada" queden al marge, amb evident finalitat moralitzadora per part de l'autor, tots aquells que no es van deixar enlluernar per l'opulència i no abandonaren els seus ideals. Oller reconeix, tanmateix, que el món dels negocis contribueix, de manera cega però positiva, al progrés.

En aquesta novel·la s'observa la voluntat d'Oller de mostrar la realitat de l'època, amb les seves descripcions de l'ambient de la borsa i del món burgès barceloní. Malgrat això, *La febre d'or* tampoc no s'acosta gaire al model naturalista defensat per Zola, ja que Oller no pot evitar donar una lliçó moralista: l'afany de diners i de poder no poden estar mai per sobre dels sentiments, perquè els diners fàcils, igual com vénen, se'n van.

Les darreres novel·les ollerianes: canvi de perspectiva literària

L'any 1898 publica *La bogeria*, quan la novel·la realista-naturalista començava ja a entrar en crisi a Europa. Per aquesta raó, en aquesta obra Oller assaja alguna de les novetats que s'estaven produint a Europa, com per exemple, canviar el punt de vista del narrador omniscient que parla en tercera persona per les converses que mantenen el narrador i el metge Giberga sobre el protagonista, Daniel Serrallonga. En aquesta novel·la, la història d'un home que es veu progressivament afectat per una malaltia mental, el tema serà la discussió sobre un dels fonaments del Naturalisme, el determinisme (és a dir, la influència sobre l'home de les lleis de l'herència i del medi). Malgrat això, Oller tampoc en aquest cas fa una novel·la naturalista, ja que en tot moment dóna la seva opinió i expressa els sentiments que li provoca el cas clínic que està analitzant.

L'any 1906 publica *Pilar Prim*, quan ja la novel·la realista-naturalista havia deixat pas al Modernisme a Europa. Aquesta novel·la serà la seva segona temptativa de canvi després de *La bogeria*. Amb *Pilar Prim* Oller aconsegueix fer una anàlisi psicològica molt ben elaborada d'un personatge femení, una dona vídua i amb dos fills que vol refer la seva vida i tornar-se a casar, però que el testament del marit, que la fa hereva de tota la seva fortuna, li ho impedeix amb una clàusula: si es torna a casar, perd tot el que ha heretat. *Pilar Prim* es considera un intent d'Oller d'aproximar-se al Modernisme que triomfava a Europa. Gairebé tots els crítics estan d'acord a considerar *Pilar Prim* com la millor novel·la d'Oller.

Després de *Pilar Prim* Oller no va publicar cap altra novel·la . Entre els anys 1913 i 1918 va escriure les seves *Memòries literàries* . Va morir a Barcelona l'any 1930.